

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
„ЗООПСИХОЛОГІЯ ТА ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
ЗА НАПРЯМОМ 6.030102 – „ПСИХОЛОГІЯ”

КРЕМЕНЧУК 2014

Методичні вказівки щодо самостійної роботи з навчальної дисципліни
„Зоопсихологія та порівняльна психологія” для студентів денної форми
навчання за напрямом 6.030102 – „Психологія”

Укладачі: д. б. н., проф. В. В. Никифоров,

старш. викл. О. О. Никифорова

Рецензентк. б. н., доц. О. І. Антонова

Кафедра природничих дисциплін

Затверджено методичною радою Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Протокол №__ від_____ 2014 р.

Голова методичної ради

проф. В. В. Костін

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1 Навчальні елементи дисципліни.....	6
2 Теми та погодинний розклад лекцій, семінарських занять та самостійної роботи.....	9
3 Перелік тем та питань, завдань для самостійного опрацювання.....	10
4 Питання до заліку.....	19
5 Теми рефератів.....	21
6 Критерії оцінювання знань студентів	24
Список літератури.....	26

ВСТУП

Навчальна дисципліна „Зоопсихологія та порівняльна психологія” базується на досягненнях трьох наук – зоопсихології, етології та порівняльної психології. Зоопсихологія – це наука про психіку тварин. Вона вивчає походження та розвиток у тварин в онто- та філогенезі психічних процесів, а також передумови та передісторію появи свідомості. Основа психічного відображення – поведінка, завдяки якій відбувається взаємодія тварини з навколишнім середовищем. Етологія – це наука, що вивчає поведінку тварин, застосовуючи об’єктивні методи її реєстрації. Різні автори визначають її як „біологію поведінки”, „об’єктивне вивчення поведінки”, „дослідження інстинкту”. Порівняльна психологія – це наука про спільне та відмінне у становленні та розвитку психічної активності тварин і людини. Основним *завданням* цієї науки є пошук загальних закономірностей, на підставі яких виникла та розвинулась людська свідомість, а також виявлення якісної різниці між людською психікою та психікою тварин.

Метою дисципліни „Зоопсихологія та порівняльна психологія” є:

- формування у студентів наукового світогляду та переконань, які б сприяли системному підходу в діяльності щодо аналізу психічних процесів, явищ та індивідуально-психічних властивостей людини;
- формування у студентів розуміння механізмів розвитку психіки та поведінкових реакцій у тварин, на основі яких у процесі еволюції з’являється людська свідомість.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні *знати*:

- основні форми поведінки тварин;
- особливості поведінки тварин різних рівнів організації;
- основні властивості психічної діяльності тварин;
- походження свідомості людини;

вміти:

- порівнювати, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки щодо

пояснення різних форм поведінки тварин (шлюбні церемонії, батьківську поведінку, домінування, ігрову поведінку, наслідування);

– формулювати та обґрунтовувати висновки, оперувати поняттями та застосовувати закономірності і теорії при поясненні явищ поведінки тварин;

– застосовувати природничо-науковий підхід, що базується на порівняльному аналізі, під час вирішення проблем та пошуку нестандартних рішень у своїй фаховій діяльності.

Основними формами роботи в процесі вивчення дисципліни „Зоопсихологія та порівняльна психологія” є лекції, семінари, самостійна робота, індивідуальна робота з викладачем.

Лекції передбачають виклад основних програмних тем навчальної дисципліни, формування у студентів базових наукових понять і уявлень.

Під час семінарських занять, як форми групових навчально-теоретичних занять, студенти обговорюють основні закономірності та механізми розвитку психіки у тварин, сучасні концепції та теорії розвитку пізнавальних функцій. На заняттях студенти отримують навички й уміння застосовувати теоретичні знання під час аналізу особливостей поведінки тварин різних рівнів організації, основних властивостей психічної діяльності тварин, спільних рис і відмінностей у психічних процесах тварин і людини.

Під час самостійної роботи студенти опрацьовують лекційний матеріал, джерела літератури із запланованих тем, готують реферати та доповіді до семінарських занять, виконують практичні завдання викладача у формі створення порівняльних таблиць та розв’язання задач.

Під час індивідуальної роботи з викладачем студенти консультуються з питань підготовки до семінарських і практичних занять, написання рефератів і доповідей, відпрацьовують пропущені заняття та незадовільні оцінки.

Формами контролю за процесом і результатами засвоєння матеріалу під час вивчення дисципліни є поточний модульний контроль успішності та залік. Модульний контроль проводиться у формі тестування або контрольної роботи. Залік проводиться у формі співбесіди з викладачем за білетом.

1 НАВЧАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ДИСЦИПЛІНИ

Адаптор – рухова реакція, яка виконує комунікативні та некомунікативні функції (грумінг у тварин, почісування потилиці у людини).

Альтруїзм – поведінка, унаслідок якої підвищується індивідуальна пристосованість особин, які не є прямими нащадками альтруїста.

Ватажок-домінант – тварина найвищого рангу, яка забезпечує стабільність групової організації.

Ватажок-керівник – тварина найвищого рангу, яка забезпечує існування групи та захист її від ворогів у різних обставинах.

Ватажок-лідер – тварина, яка бере на себе роль керівника групи в незвичайних або небезпечних ситуаціях.

Генно-культурна коеволюція – тривалий шлях формування людської цивілізації (антропосоціогенез).

Грумінг – реакція чищення шерсті у тварин, яка виконує роль заспокійливого фактора (у птахів – алопринінг).

Дем – мікропопуляція тварин, індивідуалізоване угруповання, де тварини персонально знають одна одну.

Екстраполяційний рефлекс – визначення (екстраполяція) твариною напрямку переміщення об'єкта після того, як вона перестає його сприймати своїми органами рецепції; один з параметрів елементарної розумової діяльності.

Етологія – наука, що вивчає поведінку тварин, застосовуючи об'єктивні методи реєстрації, „біологія поведінки”.

Зоопсихологія – наука про походження та розвиток психічних процесів у тварин.

Ієрархія – порядок підпорядкування тварин у групі.

Ієрархія паралельна – незалежний порядок домінування у самців і самиць в групі.

Імобілізаційний рефлекс – пасивна захисна реакція тварини у відповідь на дуже сильний подразник чи безвихідне становище („тваринний гіпноз” за

Павловим).

Імпринтинг– запам'ятовування певної поведінкової реакції після одноразового пред'явлення подразника.

Інсайт– раптове „внутрішнє” осяяння при розв'язанні якоїсь проблемної ситуації.

Інстинкт – сукупність рухових актів і складних форм поведінки, властивих усім тваринам певного виду, які виникають на дію релізерів (ключових подразників).

Інфантицид– знищення частини власного потомства, обумовлене перенаселенням, генетичними чи екологічними факторами.

Канібалізм– поїдання особин власного виду.

Канон Ллойда Моргана– за можливості кількох пояснень психічних здібностей тварин слід вибирати найпростіше.

Комплекс фіксованих дій– руховий стереотип інстинктивної реакції.

Маніпулювання емпіричною розмірністю фігур – природжена здатність тварин розуміти, що об'ємний предмет може вміщуватися лише в об'ємну фігуру; один з параметрів елементарної розумової діяльності.

Навчення – набування нових реакцій чи запам'ятовування раніше невідомих тварині подразників.

Популяція – угруповання особин одного виду або окремі особини, які заселяють певну територію, мають спільний морфобіологічний тип і стійкі функціональні взаємозв'язки.

Популяційний гомеостаз – підтримання динамічної рівноваги чисельності популяції у певному середовищі.

Релізер – ключовий подразник, який запускає, настроює або спрямовує інстинктивну реакцію.

Самовідчуття– первинна форма самосвідомості, основана на ототожненні власної тілесної оболонки.

Самосвідомість– ідеальне психічне відображення власного „Я”.

Соціобіологія– наука про біологічні основи суспільної поведінки тварин.

Супероптимальна реакція– максимально можливий інстинктивний поведінковий акт на дію релізера, в якому значно збільшені його подразнюючі властивості.

Форма мислення перша– встановлення зв'язків між стимулами, які безпосередньо сприймаються твариною в процесі її життєдіяльності (аналіз і синтез у наочній ситуації).

Форма мислення друга– встановлення зв'язків між безпосередньо сприйнятими подразниками та уявленнями.

Форма мислення третя– встановлення зв'язків між уявленнями та комбінування їх в образи; основа абстрактного мислення.

Череми– прості рухові реакції, покладені в основу жестів мови глухонімих.

2 ТЕМИ ТА ПОГОДИННИЙ РОЗКЛАД ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ пор.	Тема	Кількість годин		
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
II СЕМЕСТР				
I Загальнотеоретичні питання зоопсихології та порівняльної психології				
1	Історія розвитку зоопсихології, етології та порівняльної психології	2	2	4
2	Інстинкт і навчання як біологічна основа поведінки	2	2	4
3	Основні форми поведінки тварин	2	3	5
II Психічні процеси тварин і людини				
4	Еволюція психіки	2	3	5
5	Інтелектуальна поведінка тварин і мова	2	2	4
6	Походження свідомості людини	2	2	4
Разом за II семестр:		14	14	26
<i>Форма контролю: залік</i>				

3. ПЕРЕЛІК ТЕМ ТА ПИТАНЬ, ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема 1 Історія розвитку зоопсихології, етології та порівняльної психології

Предмет та завдання зоопсихології, порівняльної психології і етології. Виникнення й історія розвитку наукової зоопсихології та порівняльної психології. Праці Р. Реомюра, Г. Бюффона, Ж.-Б. Ламарка, Ф. Кюв'є. Роботи етологів сучасності лауреатів Нобелівської премії – К. Лоренца, Н. Тінбергена та К. фон Фріша.

Питання для самоперевірки

1. За які дослідження з етології К. Лоренц, Н. Тінберген та К. фон Фріш одержали Нобелівську премію 1973 року?
2. Предмет та завдання зоопсихології.
3. Предмет та завдання етології.
4. Предмет та завдання порівняльної психології.
5. Історія розвитку наукової зоопсихології та порівняльної психології.

Література: [1, с. 13–14; 2, с. 22–27; 3, с. 38–39; 4, с. 46–48; 5, с. 21–23].

Тема 2 Інстинкт і навчання як біологічна основа поведінки

Поняття інстинкту. Порівняльна характеристика інстинктивної та набутої поведінки. Релізери. „Психогідравлічна модель” інстинктивної поведінки Конрада Лоренца. Комплекси фіксованих дій, їх риси. Структура інстинктивної поведінки: пошукова та завершальна фази, їх особливості. Методи дослідження поведінкових реакцій. Навчання. Загальна характеристика основних видів навчання. Методи дослідження навчання. Класичний умовний рефлекс за І. П. Павловим. Основні принципи інструментальної поведінки. „Закон ефекту” Торндайка. Оперантна поведінка або навчання. Реактивна поведінка. Інсайт. Асоціативне навчання. Перцептивне навчання. Латентне навчання. Імітаційне навчання, облігатне та факультативне. Імпринтинг.

Питання для самоперевірки

1. Суть методів дослідження поведінкових реакцій у тварин.
2. Загальна характеристика та структура інстинктивної поведінки.

3. Релізери та комплекси фіксованих дій, їх риси.
4. Загальна характеристика основних видів навчання.
5. Класичний умовний рефлекс за І. П. Павловим, його характеристика та методика дослідження.

Література: [6, с. 73–77; 7, с. 23–24; 9, с. 83–84; 10, с. 62–67].

Тема 3 Основні форми поведінки тварин

Репродуктивна поведінка та шлюбні церемонії. Статевий диморфізм. Батьківська поведінка. Піклування про потомство. Територіальна поведінка. Домінування та ієрархія, їх типи. Типи високорангових особин: ватажок-домінант, ватажок-лідер, ватажок-сторож і ватажок-керівник. Ігрова поведінка. Дослідницька поведінка. Агресивна поведінка та її механізми. Природа агресії. Угрупування тварин. Типи скупчень (агрегації) тварин. Популяції тварин, регуляція їх щільності. Міграції тварин.

Питання для самоперевірки

1. Основні принципи інструментальної поведінки. „Закон ефекту” Торндайка.
2. Психогідравлічна модель інстинктивної поведінки К. Лоренца. Пояснити, як етологи порівнюють механізм поведінки з рідиною в посудині.
3. Дати характеристику інстинктивної та набутої поведінки.

Література: [1, с. 33–34; 4, с. 6–7; 7 с. 23–25; 12, с. 48–50; 15, с. 53–55].

Тема 4 Еволюція психіки

Еволюція психіки. Стадії розвитку психіки та особливості способу життя тварин. Елементарна сенсорна психіка. Перцептивна психіка. Інтелектуальна стадія розвитку психіки. Стадія свідомості.

Питання для самоперевірки

1. Угрупування тварин, їх типи та регуляція їх щільності. Міграції тварин.
2. Репродуктивна поведінка та шлюбні церемонії. Статевий диморфізм.
3. Батьківська поведінка. Піклування про потомство.

4. Територіальна поведінка. Домінування та ієрархія, їх типи.

Література: [2, с. 103–104; 4, с. 56–57; 7, с. 78–81; 8, с. 87–89].

Тема 5 Інтелектуальна поведінка тварин та мова

Елементарна розумова діяльність тварин. Психічні образи у тварин. Абстракція й узагальнення у тварин. Проблема інтелекту тварин. „Мистецькі” здібності тварин. „Мова” тварин.

Питання для самоперевірки

1. Ігрова та дослідницька поведінка.
2. Агресивна поведінка та її механізми. Природа агресії.
3. Чим обумовлюється у тварин вибір шлюбного партнера?

Література: [11, с. 27–29; 13, с. 90–92; 14, с. 43–44; 16, с. 82–84].

Тема 6 Походження свідомості людини

Проблема вивчення походження свідомості. Відмінності між психікою людини та вищих антропоїдів за змістом відображення та структурою діяльності. Основні погляди на психологічну сутність антропогенезу. Експериментальні докази наявності у вищих антропоїдів передумов, необхідних для розвитку свідомості в антропогенезі. Передумови появи нового засобу засвоєння досвіду у вищих антропоїдів.

Питання для самоперевірки

1. Що таке деспотія і коли вона виникає?
2. Чи змінюються і як саме ієрархічні стосунки в групі тварин при змінах ситуації?
3. Яке значення в житті тварин мають „ігри вищого гатунку”?
4. У чому полягають біологічні механізми агресії? Чи можна змінити агресивність або запобігти агресивним намірам?

Література: [2, с. 56–58; 7, с. 34–35; 11, с. 7–9; 17, с. 68–69; 18, с. 38–42].

Питання для самостійного опрацювання

1. Яка з наведених характеристик не відповідає характеристиці інстинкту?
 - A. Успадковується, тобто належить до природжених властивостей виду
 - B. Виконується однаково всіма особинами даного виду
 - C. Властива тілесній організації тварини
 - D. Пристосована до натуральних умов існування виду
 - E. Пристосована до умов життя особини
2. Яку кількість фаз виділяють в структурі інстинктивної поведінки?
 - A. 1 (одну)
 - B. 2 (дві)
 - C. 3 (три)
 - D. 4 (чотири)
 - E. 5 (п'ять)
3. Якій фазі інстинктивної поведінки притаманні гностичні (пізнавальні) функції?
 - A. Початковим етапам пошукової фази;
 - B. Кінцевим етапам пошукової фази
 - C. Початковим етапам завершальної фази
 - D. Кінцевим етапам завершальної фази
 - E. Комплексу фіксованих дій
4. Одним з основних положень етології є поняття про комплекси фіксованих дій. Якій фазі інстинктивної поведінки вони притаманні?
 - A. Початковим етапам пошукової фази
 - B. Кінцевим етапам пошукової фази
 - C. Початковим етапам завершальної фази
 - D. Кінцевим етапам завершальної фази
5. В умовах експерименту чайці запропонували на вибір 2 яйця – власне та макет яйця більшого розміру. Вона закотила в гніздо макет і почала його висиджувати. Як називається така реакція птаха і чим вона обумовлена?
 - A. Супероптимальна реакція на сумачію ключових подразників
 - B. Інстинктивна реакція на релізери

- C. Консуматорна реакція на сумачію ключових подразників
- D. Супероптимальна реакція на релізери
- E. Батьківська реакція на релізери
6. Як називається метод, який використав Ф. Кюв'є для виділення природжених компонентів поведінки, спостерігаючи за поведінкою бобрятка, якого забрали у матері, відгодували жіночим молоком і помістили до зоопарку окремо?
- A. Метод спостереження
- B. Метод складання етограм
- C. Метод ізоляції
- D. Метод муляжів
- E. Метод проблемної клітки
7. Основні принципи інструментальної поведінки тварин відкриті та розроблені американським вченим Е. Торндайком (1898 р.). Який метод він вперше застосував при дослідженні розумової діяльності тварин?
- A. Метод лабіринту
- B. Метод диференційного дресирування
- C. Метод асоціативного навчання;
- D. Метод проблемної клітки
- E. Метод проблемної ситуації
8. Яку назву має встановлення міцного зв'язку поведінки вивідних птахів у певний період їх життя з якимось об'єктом зовнішнього середовища при одноразовому сприйманні цього об'єкта?
- A. Інбридинг
- B. Інсайт
- C. Імпринтинг
- D. Інстинкт
9. Б. Скіннер вважав, що будь-яке підкріплення може посилити будь-яку реакцію на будь-який стимул за умови, що цей стимул сприймається твариною,

а реакція знаходиться у межах її можливостей. Як називається підкріплення, що змушує тварину наближатись до стимулів?

- A. Хорошим
- B. Добрим
- C. Індиферентним
- D. Позитивним
- E. Смачним

10. Як називається вид навчання, при якому щури, що живуть у клітці, де на стінах зображені геометричні фігури, і яких навчають розрізняти ці фігури в умовах лабораторії, краще навчаються, ніж тварини, що живуть в звичайних клітках?

- A. Класичний умовний рефлекс
- B. Інструментальна поведінка
- C. Асоціативне навчання
- D. Перцептивне навчання
- E. Імітаційне навчання

11. Яка з стадій в еволюції психічного розвитку не дає суб'єктивного образу об'єктивної реальності, але забезпечує реагування організмів на дію різноманітних факторів зовнішнього світу?

- A. Стадія подразливості
- B. Елементарна сенсорна психіка
- C. Перцептивна психіка
- D. Інтелектуальна психіка
- E. Свідома психіка

12. Тропізми у рослин та таксиси у найпростіших тварин спрямовані на досягнення біологічно доцільного результату і є проявом однієї з стадій психічного розвитку. Якої саме?

- A. Стадія подразливості
- B. Елементарна сенсорна психіка
- C. Перцептивна психіка

D. Інтелектуальна психіка

E. Свідома психіка

13. У таких організмів, як губка, відображення дійсності має форму чутливості до окремих властивостей предметів або явищ зовнішнього середовища. На якій стадії психічного розвитку знаходяться губки і яку вони мають форму психічного відображення?

A. Подразливість, відображення не відбувається

B. Подразливість, відчуття

C. Елементарна сенсорна психіка, відчуття

D. Елементарна сенсорна психіка, сприйняття

E. Перцептивна психіка, сприйняття

14. Комахи, як представники вищих членистоногих мають предметне відображення дійсності. На якій стадії психічного розвитку знаходяться комахи і яку форму психічного відображення вони мають?

A. Подразливість, відображення не відбувається

B. Подразливість, відчуття

C. Елементарна сенсорна психіка, відчуття

D. Елементарна сенсорна психіка, сприйняття

E. Перцептивна психіка, сприйняття

15. Бджоли мають психічне відображення цілісних об'єктів. Який тип будови нервової системи у бджіл і яка в них форма психічного відображення?

A. Дифузна нервова система, відчуття

B. Гангліозна нервова система, сприйняття

C. Вузлова нервова система, відчуття

D. Трубчаста нервова система, абстрагування

E. Трубчаста нервова система, узагальнення

16. Птахи мають трубчастий тип нервової системи, теплокровність і кору головного мозку. До якої стадії психічного розвитку належать птахи і яка форма психічного відображення з'являється на цій стадії?

A. Стадія подразливості, відчуття

В. Елементарна сенсорна психіка, відчуття

С. Перцептивна психіка, сприйняття

Д. Інтелектуальна психіка, уява

Е. Свідома психіка, уява

17. Ссавці при сприйнятті об'єктів можуть передбачити можливі зміни їх співвідношення в ситуації. За допомогою якого механізму ссавці засвоюють зміну положення об'єктів?

А. Комплекс фіксованих дій

В. Інсайт

С. Навчання

Д. Імпринтинг

Е. Інстинкт

18. Восьминоги, як представники вищих головоногих молюсків, здатні до складних групових форм життя, їм властива дослідницька діяльність та піклування про потомство, вони легко піддаються дресуванню, що свідчить про здатність до навчання. На якій стадії розвитку психіки знаходяться восьминоги і яку форму психічного відображення вони мають?

А. Стадія подразливості, відчуття

В. Елементарна сенсорна психіка, відчуття

С. Перцептивна психіка, сприйняття

Д. Інтелектуальна психіка, уява

Е. Свідома психіка, уява

19. Научення у тварин з'являється на основі нових можливостей відображення, а саме абстрагування та узагальнення. На якій стадії психічного розвитку стає можливе навчання?

А. Стадія подразливості

В. Елементарна сенсорна психіка

С. Перцептивна психіка

Д. Інтелектуальна психіка

Е. Свідома психіка

20. В експериментах з дзеркалом більшість тварин сприймає власне зображення як іншу тварину свого виду, суперника чи партнера. Які тварини здатні впізнавати себе у дзеркалі, що свідчить про наявність первинної самосвідомості?

- A. Птахи
- B. Дельфіни
- C. Ссавці
- D. Примати
- E. Атропоїди

4 ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет та завдання зоопсихології.
2. Предмет та завдання порівняльної психології.

3. Предмет та завдання етології.
4. Історія розвитку наукової зоопсихології та порівняльної психології.
5. Поняття інстинкту, характеристика інстинктивної поведінки.
6. Характеристика набутої поведінки.
7. Релізери, їх види.
8. „Психогідравлічна модель” інстинктивної поведінки Конрада Лоренца.
9. Комплекси фіксованих дій, їх риси.
10. Структура інстинктивної поведінки: пошукова та завершальна фази, їх особливості.
11. Методи дослідження інстинктивних поведінкових реакцій.
12. Поняття навчання, загальна характеристика основних видів навчання.
13. Методи дослідження навчання.
14. Класичний умовний рефлекс за І. П. Павловим, його характеристика.
15. Основні принципи інструментальної поведінки.
16. „Закон ефекту” Торндайка.
17. Оперантна поведінка або навчання.
18. Реактивна поведінка.
19. Інсайт, його механізми.
20. Асоціативне навчання.
21. Перцептивне навчання.
22. Латентне навчання.
23. Імітаційне навчання, облігатне та факультативне.
24. Імпринтинг, його характеристика.
25. Репродуктивна поведінка та шлюбні церемонії у різних видів тварин.
26. Статевий диморфізм.
27. Батьківська поведінка у різних видів тварин.
28. Піклування про потомство у різних видів тварин.
29. Територіальна поведінка у різних видів тварин.
30. Домінування та ієрархія, їх типи.
31. Ігрова поведінка у різних видів тварин.

32. Дослідницька поведінка у різних видів тварин.
33. Агресивна поведінка та її механізми. Природа агресії.
34. Угруповання тварин. Типи скупчень (агрегації) тварин.
35. Популяції тварин, регуляція їх щільності.
36. Міграції тварин.
37. Різні види поведінки безхребетних тварин на прикладі комах.
38. Різні види поведінки та психіки хребетних тварин на прикладі риб.
39. Різні види поведінки та психіки хребетних тварин на прикладі земноводних.
40. Різні види поведінки та психіки хребетних тварин на прикладі птахів.
41. Особливості поведінки та психіки щурів і мишей.
42. Особливості поведінки та психіки хижаків.
43. Особливості поведінки та психіки копитних.
44. Психіка та поведінка антропоїдів.
45. Стадії розвитку психіки та особливості способу життя тварин.
46. Елементарна сенсорна психіка, її характеристика.
47. Перцептивна психіка, її характеристика.
48. Інтелектуальна стадія розвитку психіки, її характеристика.
49. Стадія свідомості, її характеристика.
50. Елементарна розумова діяльність тварин.
51. Психічні образи у тварин.
52. Абстракція й узагальнення у тварин.
53. Проблема інтелекту тварин.
54. „Мистецькі” здібності тварин.
55. „Мова” тварин.
56. Відмінності між психікою людини та вищих антропоїдів за змістом відображення та структурою діяльності.

5 ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Предмет і завдання порівняльної психології.

2. Спільне і відмінне між порівняльною психологією, зоопсихологією та етологією.
3. Відмінності у розвитку і становленні порівняльної психології та зоопсихології.
4. Поняття „психіка” і „поведінка”.
5. Зв'язок між порівняльною психологією та іншими психологічними науками.
6. Зв'язок між порівняльною психологією та біологічними науками.
7. Основні питання, які вивчає порівняльна психологія.
8. Методи вивчення психіки тварин і людини.
9. Імпринтинг.
10. Уроджена та набута поведінка.
11. Що таке інстинкт?
12. Внутрішні фактори інстинктивної поведінки.
13. Відмінності інстинктивної та набутої поведінки.
14. Зовнішні фактори інстинктивної поведінки.
15. Фази інстинктивної поведінки.
16. Уроджений пусковий механізм.
17. Пластичність інстинктивної поведінки.
18. Охарактеризуйте ключові подразники.
19. Вироблення умовного рефлексу в досліджах І. Павлова.
20. Оперантна поведінка в досліджах Б. Скінера.
21. Навчання. Загальна характеристика процесу навчання.
22. Види навчання.
23. Функція наслідування у становленні психіки.
24. Розвиток психічної діяльності у пренатальному періоді.
25. Пренатальний розвиток рухової активності.
26. Пренатальний розвиток сенсорних можливостей.
27. Пренатальний розвиток елементів спілкування.
28. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин.
29. Ранні форми навчання.

30. Сутність дресирування.
31. Що таке навичка? Що таке звикання?
32. Сутність імітації як процесу навчання.
33. Ранні форми спілкування.
34. Дослідницька поведінка і орієнтація.
35. Розвиток психічної діяльності в ювенальному періоді.
36. Пізнавальне значення ігрової активності.
37. Порівняльно-психологічні аспекти ігор тварин і людей.
38. Репродуктивна поведінка тварин і статевий відбір.
39. Репродуктивні цикли тварин.
40. Піклування про потомство у тварин.
41. Угрупування тварин, їх ознаки.
42. Скупчення тварин.
43. Територіальна поведінка.
44. Домінування та ієрархія.
45. Феномен „переадресованої агресії”.
46. Дослідницька поведінка.
47. Агресивна та альтруїстична поведінка.
48. Поведінка в конфліктних ситуаціях.
49. Популяція та її структура.
50. Індивідуальна дистанція та індивідуальна ділянка.
51. Міграції тварин.
52. Поняття спонування. Моделі мотиваційної поведінки тварин.
53. Міжпопуляційні взаємодії.
54. Фізіологічні основи мотивації.
55. Генотип і фенотип поведінки.
56. Феномени генетичної та індивідуальної пам'яті.
57. Пам'ять і навчання як функції головного мозку.
58. Роль генотипу у формування здатності до „розумової” діяльності.
59. Структурно-функціональні основи пам'яті.

60. Види пам'яті.
61. Залежність мозку від властивостей зовнішнього середовища.
62. Форми індивідуально-приспосувальної діяльності.
63. Диференційовані умовні рефлекси.
64. Визначення поняття „мислення тварин”.
65. Вивчення здібностей тварин до узагальнення і абстрагування.
66. Опис „інсайту” в досліджах В. Келера.
67. Індивідуальні відмінності в когнітивних здібностях тварин.
68. Здатність тварин до символізації.
69. Регуляція довільної поведінки.
70. Організованість поведінки та індивідуальна дистанція.
71. Взаємодія індивідів у спільнотах.
72. Основні концепції періодизації психічного розвитку у філогенезі.
73. Психічний розвиток на стадії елементарної сенсорної психіки.
74. Психічний розвиток на стадії перцептивної психіки.
75. Проблема інтелекту тварин.
76. Елементи свідомості тварин.
77. Здатність тварин до самовпізнання.
78. „Соціальні знання” і життя у спільнотах.
79. Елементи еволюції нервової системи та їх зв'язок з еволюцією поведінки.
80. Шлях до людини: роль середовища і поведінки.
81. Опишіть перших людей.
82. Відмінності спільнот тварин і людської спільноти.
83. Чинники становлення сім'ї людини.
84. Становлення та розвиток мови людини.
85. Сучасні демографічні проблеми людства.

6 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

А 5 (відмінно) 90–100

Студент має глибокі міцні та системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати та використовує у своїх відповідях спеціальну термінологію з дисципліни, латинськими назвами, володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми з дисципліни, її мету та завдання, вміє застосувати набуті теоретичні знання під час проведення лабораторних занять, що стосуються нових технологій дослідження структури людського організму. Самостійно може підготувати змістовний реферат і захистити основні його положення.

В 4,5 (добре) 85–89

Студент має глибокі міцні та системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати та використовує у своїх відповідях спеціальну термінологію з анатомії людини, володіє понятійним апаратом, латинськими назвами, але у своїх відповідях може допустити неточності, зустрічаються незначні помилки під час проведення лабораторних занять.

Самостійно може підготувати змістовний реферат і захистити основні його положення.

С 4 (добре) 75–84

Студент знає програмний матеріал у повному обсязі, має практичні вміння, але не вміє самостійно мислити, підготувати реферат і захищати його положення. Відповідь його повна, логічна, але з певними неточностями.

Д 3,5 (задовільно) 65–74

Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу з питань будови людського організму, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. За допомогою викладача може підготувати реферативну роботу.

Е 3 (задовільно) 60–64

Студент має початковий рівень знань, володіє необхідними вміннями та навичками для вирішення стандартних завдань; виявляє розуміння основних

положень навчального матеріалу з питань будови людського організму; здатний з помилками дати визначення понять та термінів, що вивчаються; може самостійно оволодівати частиною навчального матеріалу, але висновки робить нелогічні, непослідовні.

FX 2 (незадовільно) 35–59

Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності; слабо орієнтується в поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; робить спробу розповісти суть заданого, але відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; однак може самостійно знайти в підручнику відповідь.

X 1 (незадовільно) 1–34

Студент зовсім не володіє необхідними знаннями, уміннями, навичками та науковими термінами з дисципліни, що вивчається, зовсім нездатний до самостійного вивчення дисципліни.

Підсумковий контроль з дисципліни здійснюється у вигляді заключного тестування, що проводять після закінчення першого семестру (закінчення курсу).

Отримана кількість балів переводять в національну шкалу відповідно до таблиці, наведеної нижче, та виставляють в екзаменаційну відомість.

Відповідність рейтингових балів і національної шкали оцінювання:

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
60–100	„зараховано”
1–34	„незараховано”

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Батуев А. С. Высшая нервная деятельность : учебник для вузов. / А. С. Батуев. – СПб : Лань, 2002. – 416 с.
2. Гічан І. С. Порівняльна психологія. Зоопсихологія. Конспект лекцій. / І. С. Гічан. – Київ : НАУ, 2003. – 267 с.
3. Губко О. Т. Основи зоопсихології. Навчальний посібник. / О. Т. Губко / За ред. С. І. Болтівця. – Київ : Світогляд, 2006. – 340 с.
4. Филиппова Г.Г. Зоопсихология и сравнительная психология: учебное пособие. / Г. Г. Филиппова. – Москва: Издательский центр „Академия”, 2004. – 376 с.
5. Фабри К. Э. Основы зоопсихологии : учебное пособие. / К. Э. Фабри. – Москва: учебно-метод. коллектор „Психология”, 2001. – 420 с.
6. Чайченко Г. М. Поведінка і психіка тварин: Навчальний посібник. / Г. М. Чайченко. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2000. – 250 с.
7. Резникова Ж. И. Интеллект и язык. Животные и человек в зеркале экспериментов. / Ж. И. Резникова – Москва : Наука, 2009. – 300 с.
8. Новоселова С. Л. Развитие интеллектуальной основы деятельности приматов. / С. Л. Новоселова – Москва : МПСИ, МОДЭК, 2010. – 286 с.
9. Туриніна О. Л. Порівняльна психологія : навчальний посібник. / О. Л. Туриніна, Л. З. Сердюк – Київ : МАУП, 2009. – 425 с.

Додаткова

10. Лавик-Гудолл Дж. Ван. Шимпанзе в природе : поведение. / Лавик-Гудолл Дж. Ван – Москва: Мир, 1992. – 185 с.
11. Лоренц К. Кольцо царя Соломона. / К. Лоренц – Москва : Знание, 1970.
12. Лоренц К. Год серого гуся. / К. Лоренц – Москва : Мир, 1984. – 115 с.
13. Лоренц К. Человек находит друга. / К Лоренц – Новосибирск : Наука, 1991. – 187 с.
14. Лоренц К. Агрессия. Библиотека современной психологии. / К. Лоренц – Москва: Прогресс, 1994. – 255 с.

15. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. / К. Лоренц –Москва: издательство „Республика”, 1998. – 246 с.
16. Роуз С. Устройство памяти. От молекул к сознанию. / С. Роуз –Москва: Мир, 1995. – 280 с.
17. Тинберген Н. Осы, птицы, люди. / Н. Тинберген –Москва: Мир, 1970. – 185 с.
18. Тинберген Н. Поведение животных. / Н. Тинберген – Москва:Мир, 1978. – 178 с.
19. Фосси Д. Гориллы в тумане. / Д. Фосси – Москва: Прогресс, 1990. – 169 с.

Методичні вказівки щодо самостійної роботи з навчальної дисципліни „Зоопсихологія та порівняльна психологія” для студентів денної форми навчання за напрямом 6.030102 – „Психологія”

Укладачі: д. б. н., проф. В. В. Никифоров,
старш. викл. О. О. Никифорова

Відповідальний за випуск доц. кафедри природничих дисциплін О. В. Пасенко

Підп. до др.2014 р. Формат 60x84 1/16. Папір тип. Друк ризографія.
Ум. друк. арк. _____. Накладприм. Зам. № _____. Безкоштовно.

Видавничий відділ
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева 20, м. Кременчук, 39600